

Григорова Л. С. Особенности социально-педагогической деятельности с одарёнными детьми в Украине в 1937 – первой половине 50-гг. XX ст.

В статье рассмотрены вопросы организации социально-педагогической деятельности с одаренными детьми в Украине в 1937 – 50-х гг. XX ст. Определены основные субъекты социально-педагогического влияния, раскрыты содержание, цель и задачи работы социально-педагогических кадров с этой категорией детей, а также охарактеризованы основные направления их деятельности. Рассмотрено содержание подготовки социальных педагогов для работы с одаренными детьми.

Ключевые слова: социально-педагогическая деятельность, одаренный ребенок, способности, социальный педагог, содержание, формы, методы, направления.

Grigороva L. S. Features of social and pedagogical work with talented children in Ukraine in 1937 - the first half of 50's. of the twentieth century

The issues of the organization of social and pedagogical work with talented children in Ukraine in 1937 - the first half of 50-ies of XX century have been considered in the article. The main subjects of social and pedagogical impact have been determined, the content, the purpose and tasks of social and pedagogical personnels' work with the mentioned category of children have been considered and the main directions of their activity have been characterized.

Key words: social and pedagogical work, talented child, abilities, social pedagogue, forms, methods, principles.

Стаття надійшла до редакції 28.04.2012 р.

Прийнято до друку 29.06.2012 р.

УДК 37.013

В. В. Спіцин

СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ В УКРАЇНІ

У діяльності людини завжди постає немало проблем, для подолання яких потрібні чималі фізичні зусилля. Отже, формування дієвої національної системи фізичного виховання вимагає вивчення і творчого осмислення багатой спадщини народної педагогіки та праць видатних українських педагогів і організаторів тіловиховання минулих років. Велике значення належного фізичного розвитку дітей

зумовлювалось цілком реальними життєвими потребами. Сила і витривалість, стійкість і спритність у народі високо цінують. Тому ці риси батьки прагнули виховати у своїх дітей. Крім того, народ давно збагнув, що фізичне виховання нерозривно пов'язане з іншими сторонами формування особистості.

За двадцять років незалежності Україна взяла на озброєння нову гуманістичну парадигму освіти, яка спрямована на розкриття творчого потенціалу особистості, її самореалізацію, виховання фізично міцної, гармонійно розвиненої людини, якій притаманний здоровий спосіб життя.

Однак творчий пошук нових шляхів вирішення цієї проблеми неможливий без неупередженого осмислення історичного досвіду минулого, який і сьогодні викликає інтерес у вчених та педагогів. Важлива роль у цьому процесі належить виховній спадщині, яка нам залишилась від українського народу, особливо XVIII століття. Як свідчить науковий пошук, народна фізична культура в Україні з'явилась у XV столітті, завдяки Українському козацтву, а набула своєї ваги серед населення, починаючи з XVIII століття, звідки і знаходилась у постійному динамічному розвитку. З огляду на це, спадщина народної фізичної культури багатьох поколінь українського народу потребує вивчення, осмислення і залучення у сучасну практику фізичного виховання.

Вивчення науково-педагогічних джерел свідчить про те, що у вітчизняній педагогічній літературі накопичено певний обсяг знань із питань щодо становлення та розвитку системи фізичного виховання підростаючого покоління в Україні. В цьому напрямі видано багато статей, методичних посібників, монографій, захищаються дисертації. Цим проблемам присвятили свої праці Арапов О. В. (1998), Гнесь Н. О. (2011), Пилат В. С. (1991), Приступа Є. Н. (1991), Цьось А. В. (1994), Яворницький Д. І. (1991) та інші дослідники. Водночас аналіз науково-педагогічної літератури дав підстави свідчити про те, що питання становлення системи фізичного виховання підростаючого покоління в Україні у XV-XVIII столітті залишаються недостатньо вивченими й розробленими, що й зумовило науковий пошук у цьому напрямі.

Розкрити передумови становлення системи фізичного виховання підростаючого покоління в Україні досліджу вального періоду.

Фізичне виховання історично є однією з перших педагогічних проблем. Необхідність фізичних вправ для зміцнення здоров'я і загартування організму дитини зазначали ще філософи Стародавньої Греції – Сократ, Платон, Арістотель. Зокрема, Платон стверджував, що «гімнастика є цілюща частина медицини». Вже у перших педагогічних системах було обґрунтовано роль фізичного розвитку, як необхідної умови і результату правильного виховання.

Слід зазначити, що Я. А. Коменський вважав турботу про здоров'я дитини найпершим обов'язком матері, яка «...поруч із повноцінним

харчуванням має забезпечувати умови для рухової активності дитини вже з перших днів життя». Для зміцнення здоров'я та фізичного розвитку дітей він рекомендував правильно підібрані і дозовані фізичні вправи.

Варто підкреслити те, що Ж.-Ж. Руссо підтримував вимоги Я. А. Коменського стосовно обов'язкового годування немовляти материнським молоком, а час від народження до двох років життя вважав найважливішим періодом для фізичного виховання. Особливу увагу він приділяв дитячим рухливим іграм та фізичним вправам на свіжому повітрі. Руссо слушно вважав, що для того, щоб розвинути розум дитини, щоб вона була мудрою і розсудливою, потрібно зміцнювати її тіло, зробити її здоровою.

Як відомо, Й. Г. Песталоцці у книзі «Елементарна гімнастика», охарактеризував типи вправ залежно від рухливості суглобів, за анатомічною класифікацією: вправи для голови, ніг, рук, тулуба. Ці вправи він розглядав як «підготовчий засіб» ефективного фізичного розвитку дітей, за допомогою якого можна забезпечити навчання більш складних рухів, спортивних вправ тощо [7, с. 17; с. 42 – 43; с. 46 – 48].

Аналіз науково-педагогічних джерел свідчить, що подальший розвиток системи фізичного виховання підростаючого покоління в Україні починається з VIII століття. Ще в епоху Київської Русі дітей з семи років навчали стріляти з лука, володіти списом і арканом, їздити верхи, а з дванадцяти років – мистецтву ведення бою. А як система, народна фізична культура в Україні з'явилась у XV ст., завдяки Українському козацтву, яке відіграло важливу роль в історії українського народу, а саме, у його боротьбі за самоствердження, за краще життя та незалежність своєї держави [4, с. 84].

Як відомо, починаючи з перших років свого існування, Запорізька Січ майже безперервно вела боротьбу із загарбниками. Такі специфічні умови сприяли тому, що запорізьке козацтво у короткий термін виробило одну з найефективніших систем військово-фізичної підготовки воїнів..

Однією із цікавих у науковому плані є робота Приступи Є. Н. та Пилата В. С. [8], де переконливо показано, що Запорізька Січ, захищаючи Україну і її народ від іноземного поневолення, своєю суттю пов'язана з нелегкою долею рідного народу. Справедливим є висновок про те, що спосіб життя, традиції, культура українського народу стали міцним ґрунтом, фундаментом, на основі якого «...отримали своє становлення мужні витязі, козаки запорізькі», які у більшості своїй «...легко переносять голод, холод, спеку і спрагу; у війні невтомні, відважні, хоробрі, або краще сказати дерзновенні і мало дорожать своїм життям». Ці дані свідчать про те, що без цілеспрямованого вишколу досягнути такого високого стану фізичної готовності, вершин військового мистецтва було неможливою справою.

Аналіз наявних документів, матеріалів, наукових праць дозволяє виділити основні компоненти фізичної культури запорожців, національної за своїм змістом, і однієї з найпрогресивніших за своєю

ідейною спрямованістю у тогочасній Європі. Перебуваючи у стані безперервних війн, Запорізька Січ постійно поповнювала свої лави. Тому були вироблені певні критерії відбору до козаків. Згідно різноманітних свідчень істориків, справжнім козаком ставав лише той, хто пропливав пороги Дніпра, пройшов семирічну підготовку на Січі, здійснив морський похід. Тобто чітких критеріїв відбору молодих козаків не існувало.

Проведене дослідження показало, що при церкві Святої Покрови, розташованій на терені Запорізької Січі, існувала Січова школа, яка складалася з двох відділів. В одному вчилися ті юнаки, що готувались на паламарів та дияконів (у цьому відділі було завжди 30 учнів). Другий був відділом молодиків, де вчилися сироти, хрещеники козацької старшини, та інші діти (їх було близько 50). Тут навчали дітей грамоті, співу та військовому ремеслу. Січова школа функціонувала під безпосереднім наглядом козацької старшини. У Січовій школі, поряд з вправами для вдосконалення володінням вогнепальною зброєю, застосовувались спеціальні фізичні вправи для формування уміння володіти холодною зброєю, правити човном, швидко плавати. Після проведення шкільних занять відводився час для рухливих ігор та забав. У ігрових ситуаціях учні моделювали бойові дії козаків: наступ на ворога, оборону; влаштовували змагання, демонстрували фізичну силу [8, с. 63].

Слід зазначити, що у козацькому війську не було звичаю проводити систематичну муштру. У цьому слід вбачати волелюбний характер українських козаків. Але все ж таки, щоб утримувати порядок у куренях війська великого значення козаки надавали фізичній досконалості. Відомо, що рівень фізичної досконалості не раз був вирішальним чинником, на який зверталась першочергова увага при виборі козацької старшини. Важливе місце також відводилось формуванню у козаків уміння плавати, веслувати, добре маскуватися [9, с. 118].

З метою поліпшення стану фізичного виховання у мирні дні, козаки свій вільний час присвячували фізичній підготовці, а саме: об'їжджали коней, вправлялися у стрільбі з луку та вогнепальної зброї, фехтуванні на шаблях. Найулюбленішими розвагами у козаків були рухливі ігри та змагання на силу, швидкість, витривалість та спритність. Також, особливого поширення набули різні види народної боротьби, а саме: бої «навкруги», «навхрест», «на ременях», «спас» та гопак. Крім того, козаки ще регулярно використовували умивання холодною водою, сон на свіжому повітрі, дотримувались режиму дня та спеціальної дієти у харчуванні.

Варто звернути увагу і на те, що переважну більшість запорізького воїнства складали прості українські селяни. Отже, для ефективного виховання воїнів, був необхідний постійний військово-фізичний вишкіл. Безперервні набіги в Україну поневолювачів вимагали практично від усього українського народу певної обізнаності з військовим ремеслом,

що, безумовно, сприяло поширенню військово-фізичної підготовки серед населення [9, с. 125].

Проведене дослідження показало, що у ті часи побут українців був дуже насиченим різноманітними рухливими іграми, фізичними вправами змагального характеру. Найголовнішу роль у процесі підготовки народу до захисту рідної землі відігравали віковічні традиції, серед яких, ще збереглися звичаї відповідальності батьків за виховання своїх дітей, особливо козаків. На особливість становлення та розвитку фізичної культури українського козацтва також вплинули: культ коня, культ шаблі, козаки-характерники, вишкіл молодих воїнів, козацьке побратимство тощо. А також домінуючу роль в системі народної фізичної культури відіграв національний ідеал духовної і тілесної досконалості особистості, уособленням якого став образ козака – захисника рідної землі [8, с. 82].

У працях авторів, зокрема Приступи Є. Н. та Пилата В. С. [8; 9], присвячених народній фізичній культурі, є цікаві свідчення про те, що важливу роль у вихованні української молоді відігравали парубоцькі громади. Найважливішою соціальною функцією українських молодіжних громад (існували дівочі, юнацькі та підліткові) була організація молоді з метою духовного, морального і тілесного виховання членів громади. Головною умовою вступу до парубоцької громади був вік. До громади зокрема, приймали хлопців 16-18 річного віку, причому громада особливо звертала увагу на зріст та фізичну силу нового претендента. У тому випадку, коли у сім'ї було двоє або більше синів, молодший брат мав право вступу до громади після того, як старший одружувався. Виняток робили тільки тоді, коли молодший брат був сильніший за старшого. Отже, фізичні якості вважалися одним із найважливіших критеріїв у соціальній оцінці людини.

У досліджуваній період в Україні серед сільського населення поширеними були скачки і прогони, що приурочені до Різдвяних свят. Взимку, окрім перегонів, розповсюдженою серед молоді була їзда на санчатах. У весняні та літні дні молодь брала участь у рухливих іграх з м'ячем та кулями. Особливо поширеними були ігрища, присвячені святам Івана Купала, початку хліборобського сезону та його завершенню, в яких використовувались народні рухливі ігри, танці, різноманітні фізичні вправи [11, с. 13].

Високий рівень розвитку фізичної культури на народних засадах у досліджуваній період в Україні сприяв вихованню здорового, міцного покоління людей, що, в свою чергу, сприяло економічному, науковому, культурному підйому України у XVIII столітті, про що свідчать історичні документи.

Аналізуючи стан фізичної культури в Україні у XV-XVIII столітті, зазначимо, що у досліджуваній період вже існувала ефективна система фізичного виховання підростаючого покоління, основу якої склали

вікові звичаї і традиції українського народу та козацтва, що поєднували фізичне, моральне і духовне виховання в єдине ціле.

Подальшого дослідження потребує вивчення питань організації фізичної культури в Україні на народних засадах у XIX-XX столітті, яка лягла в основу діяльності дитячих громадських організацій України першої половини XX століття. Проаналізований досвід дозволить сприяти удосконаленню сучасної системи виховання підростаючого покоління.

Список використаної літератури

- 1. Арапов О. В.** Теоретичні та методичні аспекти класифікації засобів народної фізичної культури / О. В. Арапов // Вісн. Черкас. нац. ун-ту імені Богдана Хмельницького. – Вип. 157. – 1998. – С. 3 – 9.
- 2. Гнесь Н. О.** До питання класифікації засобів народної фізичної культури / Н. О. Гнесь // Вісник Чернігів. держ. пед. ун-ту. Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – 2011. – Випуск 91. – Т. I. – С. 106 – 109.
- 3. Голобуцький В. О.** Запорозьке козацтво / В. О. Голобуцький. – К. : Вища шк., 1994. – 539 с.
- 4. История педагогики и образования.** От зарождения воспитания в первобытном обществе до конца XX в. : учеб. пособие для пед. учеб. заведений. – М. : ТЦ «Сфера», 2001. – 512 с.
- 5. История Русовъ или Малой Россіи.** Сочинение Георгія Конискаго, Архієпископа Белорускаго. МОСКВА. Въ Университетской Типографіи. – 1846. – 214 с.
- 6. Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті// Освіта України.** – 2001. – № 1. – С. 22 – 25.
- 7. Пельменев В. К.** История физической культуры : учеб. пособие / В. К. Пельменев, Е. В. Конеева. – Калининград : Калинингр. ун-т. 2000. – 186 с.
- 8. Приступа Є. Н.** Традиції української національної фізичної культури / Є. Н. Приступа, В. С. Пилат. – Львів : Троян, 1991. – Ч. 1. – 104 с.
- 9. Приступа Є. Н.** Становлення і розвиток педагогічних основ української народної фізичної культури: дис. на здобуття наук. ступ. докт. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Приступа Євген Никодимович. – Львів, 1995. – 367 с.
- 10. Цьось А. В.** Українські народні ігри та забави : навч. посіб. / А. В. Цьось. – Луцьк : Надстир'я, 1994. – 96 с.
- 11. Ягодин В. В.** Народные праздники и физическая культура / В. В. Ягодин // Теория и практика физической культуры. – 1989. – № 6. – С. 12 – 13.

Спіцин В. В. Становлення системи фізичного виховання підростаючого покоління в Україні

У статті охарактеризовано передумови та основні напрями становлення та розвитку системи фізичного виховання в Україні у XV – XVIII ст. Крім того, розкрито вагомий внесок Українського козацтва у систему фізичного виховання підростаючого покоління досліджуваного періоду. Доведено, що у період, який вивчається, вже існувала ефективна

система фізичного виховання підростаючого покоління, основу якої складали вікові звичаї і традиції українського народу та козацтва.

Ключові слова: фізична культура, фізичне виховання, фізична підготовка, фізичні вправи, козацтво, система, підростаюче покоління.

Спицын В. В. Становление системы физического воспитания подрастающего поколения в Украине

В статье характеризуются истоки и основные направления развития системы физического воспитания в Украине в XV-XVIII веках. Кроме этого, раскрыт весомый вклад Украинского казачества в систему физического воспитания подрастающего поколения исследуемого периода. Доказано, что в период, который изучается, уже существовала эффективная система физического воспитания подрастающего поколения, основу которой составляли вековые обычаи и традиции украинского народа и казачества.

Ключевые слова: физическая культура, физическое воспитание, физическая подготовка, физические упражнения, казачество, система, подрастающее поколение.

Spitsyn V.V. Formation of the physical education of the rising generation in Ukraine

The given article tells us about of becoming and development of the system of physical education in Ukraine in the XV-XVIII centuries. Also, about a great role of Ukrainian Cossacks for the system of physical education of rising generation. It is proved that in the period under study, already existed effective system of physical education of the rising generation, which were centuries-old customs and traditions of the Ukrainian people and the Ukrainian Cossacks.

Key words: physical education, physical education, physical education, physical activity, the Cossacks, the system, the younger generation.

Стаття надійшла до редакції 10.05.2012 р.

Прийнято до друку 29.06.2012 р.